

La tradició cristiana

OPERA OMNIA
RAIMON PANIKKAR
VOL. III | TOM I

OPERA OMNIA RAIMON PANIKKAR

Edició a cura de l'autor i de Milena Carrara Pavan

I

MÍSTICA I ESPIRITUALITAT

- 1 Mística, plenitud de Vida
- 2 Espiritualitat, el camí de la Vida

II

RELIGIÓ I RELIGIONS

III

CRISTIANISME

- 1 La tradició cristiana
- 2 Una cristofania

IV

HINDUISME

- 1 L'experiència vèdica. Mantramañjarī
- 2 El Dharma de l'Índia

V

BUDDHISME

VI

CULTURES I RELIGIONS EN DIÀLEG

- 1 Pluralisme i interculturalitat
- 2 Diàleg intercultural i interreligiós

VII

HINDUISME I CRISTIANISME

VIII

VISIÓ TRINITÀRIA I COSMOTÈANDRICA:
DÉU, HOME, COSMOS

IX

MISTERI I HERMENÈUTICA

- 1 Mite, símbol, culte
- 2 Fe, hermenèutica, paraula

X

FILOSOFIA I TEOLOGIA

- 1 El ritme de l'Ésser. Les Gifford Lectures
- 2 Pensament filosòfic i teològic

XI

SECULARITAT SAGRADA

XII

ESPAI, TEMPS I CIÈNCIA

MISCEL·LÀNIA

(conferències, lliçons, pròlegs, poesia...)

FRAGMENTS D'UN DIARI

Raimon Panikkar

LA TRADICIÓ CRISTIANA

1944-1977

COORDINACIÓ DE L'EDICIÓ CATALANA

Xavier Serra Narciso

TRADUCCIONS

Eduard Cairol

Jordi Pigem

Esteve Serra Arús

Elisenda Sevilla i Altés

FRAGMENTA EDITORIAL

Títol original	LA TRADIZIONE CRISTIANA
Publicat per	FRAGMENTA EDITORIAL Plaça del Nord, 4 08024 Barcelona www.fragmenta.cat fragmenta@fragmenta.cat
Primera edició	JUNY DEL 2018
Producció gràfica	ACCENT LLIBRES SL
Primera correcció d'originals	XAVIER SERRA NARCISO
Segona correcció d'originals	JOSEP TORRAS RODERGAS
Primera correcció de compaginades	MARIA CARBÓ
Segona correcció de compaginades	IGNASI MORETA
Impressió i relligat	AGPOGRAF, S.A.
© 2018	FUNDACIÓ VIVARIUM RAIMON PANIKKAR International Copyright: Editoriale Jaca Book, Milano pel text
© 2018	EDUARD CAIROL CARABÍ, JORDI PIGEM PÉREZ, ESTEVE SERRA ARÚS I ELISENDA SEVILLA I ALTÉS per les traduccions respectives
© 2018	FRAGMENTA EDITORIAL, S.L.U. per aquesta edició
Dipòsit legal	B 30.610-2018
ISBN	978-84-92416-13-4 [obra completa] 978-84-15518-84-6 [vol. III tom I]

Aquesta obra ha comptat amb la col·laboració de les institucions següents: el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, la Fundació La Caixa i la Fundació Vivarium Raimon Panikkar.

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDEX

<i>Abreviatures</i>	13
<i>Introducció</i>	17

PRIMERA PART HUMANISME I CREU

<i>Nota preliminar</i>	29
I LA SÍNTESE HUMANA	31
1 La teoria. Antropologia integral	31
<i>a L'home com a individu</i>	34
· El sentiment. L'art	35
· La raó. La ciència	37
· La voluntat. L'ideal	41
<i>b L'home en la seva faceta social. La comunitat</i>	43
2 La pràctica. La vida	45
II L'INTEL·LECTE I LA SEVA PRAXI	49
1 Els tres plans de l'honradesa de l'intel·lecte	50
2 El separatisme de la raó, temptació específica de l'autèntic intel·lectual	52
3 Síntomes	55
4 Propòsit	57
5 Resum	59
III LLIBERTAT DE PENSAMENT	61
1 Plantejament del tema	63
2 La doctrina catòlica	66
3 L'alliberament del pensament	68

IV	SOBRE LA TEOLOGIA I LA UNIVERSITAT	73
1	La transcendència del problema	74
2	Què és la teologia	74
3	La teologia, incumbència de tota l'Església	76
4	Teologia i Universitat	78
5	La Universitat exigeix la teologia	79
6	La Universitat catòlica	82
7	La teologia reclama per a ella la Universitat	84
8	Teologia militant	85
V	EL SENTIT CRISTIÀ DE LA VIDA	89
1	Realisme i microdòxia	89
	<i>a El realisme teològic en la cultura</i>	89
	<i>b Microdòxia</i>	92
2	El sentit paradigmàtic de la vida en els primers cristians	96
	<i>a La ciència humana</i>	97
	<i>b Terrenalitat</i>	104
	<i>c El testimoniatge cristià</i>	109
	<i>d El sentit cristià</i>	118
3	L'acció missionera	119
4	«Extra ecclesiam nulla salus»	127
	<i>a Plantejament del problema sociològic-cristià</i>	127
	<i>b Les bases teològiques</i>	129
	<i>c La posició dualista</i>	130
	<i>d La dialèctica interna de la cultura</i>	131
	<i>e Les afirmacions cristianes</i>	135
VI	LA SUPERACIÓ DE L'HUMANISME	139
	Aclariments terminològics	141
1	El paper de l'humanisme contemporani	142
2	Definició	147
3	Humanisme i cristianisme	152
	<i>a Fenomenològica</i>	155
	<i>b Filosòfica</i>	157
	<i>c Teològica</i>	159
	<i>d Metafísico-teològica</i>	162
4	La lliçó de la Història	164
5	L'humanisme cristià	173
6	El teandrisme cristià	178

VII	<i>DE DEO ABSCONDITO</i>	193
1	El judici cristià sobre la societat moderna	193
2	L'eclipsi de Déu	195
3	Déu és un Ésser amagat	204
4	La discreció divina	209
5	L'optimisme cristià	215
6	La tasca de l'home actual	218
VIII	CRISTIANDAT I CREU. UNA RECERCA TEOLÒGICO-HISTÒRICA	221
1	La tensió cristiana en el món	221
2	La primacia de la Creu	227
3	Restauració de valors	230
4	La discreció de la Cristiandat	234
5	La immolació de la cultura	237
6	La implantació de la Creu	242
7	La tasca de la Cristiandat	248
IX	L'EUCARISTIA I LA RESURRECCIÓ DE LA CARN	255
	Introducció	255
1	L'eucaristia en l'economia divina	257
2	La resurrecció de la carn en l'economia divina	259
3	Eucaristia i resurrecció	262
X	LA MISSA COM A <i>CONSECRATIO TEMPORIS</i> . LA TEMPITERNITAT	271
1	La missa i el temps	271
	<i>a «In mei memoriam». És el meu memorial</i>	271
	<i>b «Hodie» Avui</i>	273
2	La tempiternitat	275
	<i>a «Præteritis, præsentibus et futuris» Passat, present i futur</i>	275
	<i>b «Per omnia sæcula sæculorum» Per tots els segles dels segles</i>	277
3	<i>Consecratio temporis</i>	286
	<i>a «Quotiescumque» Cada vegada</i>	286
	<i>b «Quotquot ex hac altaris participatione» Tots els qui participem d'aquest altar</i>	288

SEGONA PART
LA TRADICIÓ

I	AUTOCONSCIÈNCIA CRISTIANA I RELIGIONS	297			
1	El problema	297			
	<i>a</i> «De jure»: els criteris	299			
	<i>b</i> «De facto»: la situació	300			
2	Les dades	302			
	<i>a</i> L'Escriptura	302			
	· L'Antic Testament	302			
	· El cànon cristià	303			
	<i>Les paraules de Crist</i>	303			
	<i>Els fets de Crist</i>	304			
	<i>El que es diu de Crist</i>	305			
	<i>b</i> La història	306			
	· Els períodes	306			
	<i>Des dels inicis fins a la controvèrsia ariana</i>	307			
	<i>Des de la controvèrsia ariana fins al xoc amb l'islam</i>	315			
	<i>Des del xoc amb l'islam fins al descobriment d'Amèrica</i>	318			
	<i>Des del descobriment d'Amèrica fins al final de l'edat moderna</i>	320			
	<i>Des de finals de l'edat moderna fins als nostres dies</i>	321			
	· Les lliçons de la història	323			
	<i>c</i> La teologia	325			
	· Crist és el Misteri	326			
	· L'Església, sagrament del món	329			
	· La cristiandat com a religió	333			
3	Algunes conclusions	335			
	<i>a</i> Les religions del món	336			
	<i>b</i> Tres axiomes cristians	337			
	· La possibilitat de la salvació	337			
	<i>Déu vol que tots els homes se salvin</i>	337			
	<i>Els projectes de salvació són les religions del món</i>	338			
	· Universalitat de la fe	340			
	<i>No hi ha salvació sense fe</i>	340			
	<i>La fe és una dimensió constitutiva de l'home</i>	341			
	· L'únic Senyor	343			
	<i>Crist és l'únic mediador</i>	343			
	<i>La presència de Crist</i>	342			
	<i>c</i> El pluralisme religiós	347			
	Nota bibliogràfica	351			
II	LA SALVACIÓ EN CRIST: CONCRETESA I UNIVERSALITAT, EL TRANSNOM	361			
1	El mite: la salvació	361			
	<i>a</i> Text, context i textura	361			
	<i>b</i> Exclusiu i inclusiu	365			
	· Exclusivisme	365			
	· Inclusivisme	366			
	<i>c</i> La universalitat de l'Església	367			
	<i>d</i> El pluralisme religiós	369			
	<i>e</i> Minimalisme i maximalisme	371			
	· Minimalisme	371			
	· Maximalisme	372			
	<i>f</i> Extra ecclesiam nulla salus	373			
	<i>g</i> Les claus del Regne	375			
2	Logos: el Crist	375			
	<i>a</i> ¿Qui és Jesús?	376			
	<i>b</i> Cap altre nom	377			
	<i>c</i> ¿Quin Nom?	379			
	<i>d</i> El principi d'individuació	384			
	<i>e</i> El cas de Jesús	388			
	<i>f</i> La identitat de Crist	390			
	<i>g</i> L'individu i la persona	391			
	<i>h</i> Identitat personal	396			
	<i>i</i> El context cosmològic i històric	399			
3	L'Esperit: la salvació en Crist	403			
	<i>a</i> ¿És Crist universal i concret?	403			
	<i>b</i> Dues opcions	405			
	· Hi ha molts Salvadors	406			
	· Només hi ha un Salvador	409			
	<i>c</i> El monopoli dels noms	410			
	<i>d</i> El Nom transcendent	413			
	<i>e</i> Jesús, el Senyor	419			
	<i>f</i> El Senyor de les religions	421			
	<i>g</i> El Senyor de la història	429			
	<i>h</i> El Senyor de la fe	431			
	<i>i</i> La paraula de l'Esperit	435			
III	SUPER HANC PETRAM. DOS PRINCIPIS ECLESIOLOGICS: LA PEDRA I LES CLAUS	439			
IV	ELS CRISTIANS I ELS ANOMENATS «NO CRISTIANS»	451			
1	Introducció	451			
	<i>a</i> Ambients no cristians	452			
	<i>b</i> ¿Què és un cristià?	453			
2	Principis	457			
	<i>a</i> Des del punt de vista dels cristians	457			
	· Acte de fe	458			
	· Acte d'esperança	461			
	· Acte d'amor	463			

<i>b</i>	<i>Des del punt de vista de Crist</i>	468
·	<i>Koinōnia</i> . Comunió	471
·	<i>Diakonia</i> . Servei	472
·	<i>Kērygma</i> . Proclama	475
3	L'actitud cristiana	478
<i>a</i>	<i>La superació de la negativitat</i>	478
<i>b</i>	<i>Testimoniatge</i>	481
<i>c</i>	<i>Redempció</i>	483
·	L'ofrena del sacrifici	485
·	Rebre el sagrament	486
V	LA CONTRIBUCIÓ DEL MONAQUISME CRISTIÀ DE L'ÀSIA A L'ESGLÉSIA UNIVERSAL	491
1	La fase del despertar: una contribució	492
<i>a</i>	<i>La realitat i el somni</i>	492
<i>b</i>	<i>Trasplantació i implantació</i>	493
<i>c</i>	<i>Kenōsis i pluralisme</i>	495
2	El malson: el monaquisme cristià a l'Àsia	497
<i>a</i>	<i>Una sospita i un patiment</i>	497
<i>b</i>	<i>El monjo</i>	498
<i>c</i>	<i>El monestir</i>	500
<i>d</i>	<i>El triple Misteri</i>	500
<i>e</i>	<i>La revolució que està a punt d'arribar</i>	502
3	El despertar: l'Església universal	503
<i>a</i>	<i>La situació global</i>	503
<i>b</i>	<i>Lecumenisme ecumènic</i>	504
<i>c</i>	<i>L'altra dimensió</i>	504
VI	MINISTERI SOCIAL I MINISTERI DE LA PARAULA I LA PREGÀRIA. ALGUNES CONSIDERACIONS DES DE LA BANDA ASIÀTICA	507
1	La <i>metanoia</i> radical	508
2	El ministeri cristià	510
3	El ministeri indivís	514
4	Els ministeris del <i>karman</i> , de <i>jñāna</i> i de la <i>bhakti</i>	517
5	El ministeri tri-u	519
6	El ministeri real	522
	<i>Glossari</i>	527
	<i>Procedència dels textos</i>	540
	<i>Índex onomàstic</i>	547

ABREVIATURES

Escriptures hindús

BG	Bhagavad-gītā
BU	Bṛhadāraṇyaka-upaniṣad
CU	Chāndogya-upaniṣad
JaimUB	Jaiminiya-upaniṣad-brāhmaṇa
Manu	Mānava-dharmaśāstra (Manu-smṛti)
MB	Mahābhārata
RV	Ṛg-veda
SU	Śvetāśvatara-upaniṣad
TB	Taittirīya-brāhmaṇa
TU	Taittirīya-upaniṣad

Escriptures cristianes

Ac	Fets dels Apòstols
Ag	Ageu
Ap	Apocalipsi
1Co	Primera carta als Corintis
2Co	Segona carta als Corintis
Coh	Cohèlet
Col	Carta als Colossencs
1Cr	Primer llibre de les Cròniques
2Cr	Segon llibre de les Cròniques
Ct	Càntic dels Càntics
Dn	Daniel
Dt	Deuteronomi
Ef	Carta als Efesis
4Esd	Quart llibre d'Esdres (Apocalipsi d'Esdres)

Ex	Èxode
Ez	Ezequiel
Fl	Carta als Filipencs
Ga	Carta als Gàlates
Gn	Gènesi
He	Carta als Hebreus
Is	Isaïes
Jb	Job
Jm	Carta de Jaume
Jn	Joan
1Jn	Primera carta de Joan
Jo	Jonàs
Jr	Jeremies
Js	Josué
Jt	Jutges
Lc	Lluc
Lv	Levític
2Ma	2n Macabeus
Mc	Marc
Mt	Mateu
Nm	Nombres
Os	Osees
1Pe	Primera carta de Pere
2Pe	Segona carta de Pere
Pr	Proverbis
1Re	Primer llibre dels Reis
2Re	Segon llibre dels Reis
Rm	Carta als Romans
1Sa	Primer llibre de Samuel
Sir	Siràcida
Sl	Salms
Sv	Saviesa
1Te	Primera carta als Tessalonicencs
2Te	Segona carta als Tessalonicencs
1Tm	Primera carta a Timoteu
2Tm	Segona carta a Timoteu
Tt	Carta a Titus

Edicions de la Bíblia

BCI	Bíblia Catalana Interconfessional
BM	Bíblia de Montserrat

Altres

AAS	Acta Apostolicæ Sedis, Roma, 1909 i s.
Denz.-Schön.	H. Denzinger, <i>Enchiridion symbolorum, definitionum, et declarationum de rebus fidei et morum</i> , a cura d'A. Schönmetzer, Herder, Barcelona, 1973 [n'hi ha una nova edició bilingüe: Herder, Barcelona, 2000].
COD	<i>Conciliorum oecumenicorum decreta</i> , Josepho Alberigo, Perikle-Petros Ioannou, Claudio Leonardi, Hubert Jedin i altres (ed.), Herder, Basileæ, 1962.
CSEL	<i>Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum</i> , Corpus Vindobonensis, Wien, 1886 i s.
CV2	<i>Concili Vaticà II. Constitucions. Decrets. Declaracions. Legislació postconciliar</i> , BAC, Madrid, 1967, traducció catalana amb el text llatí.
DK	H. Diels i W. Kranz, <i>Die Fragmente der Vorsokratiker</i> , Weidmann, Berlín, 1903-1952 (traduccions catalanes: Joan Ferrer Gràcia [ed.], <i>De Tales a Demòcrit. El pensament presocràtic. Fragments i testimonis</i> , Ela Geminada, Girona, 2011; Jaume Pòrtulas i Sergi Grau [ed.], <i>Saviesa grega arcaica</i> , Adesiara, Martorell, 2011).
DW	MEISTER ECKHART, <i>Die deutschen und lateinischen Werke. Die deutschen Werke</i> , 5 vol., a cura de Josef Quint, Georg Steer i altres, Kohlhammer, Stuttgart, 1958-2003.
LW	MEISTER ECKHART, <i>Die deutschen und lateinischen Werke. Die lateinischen Werke</i> , 6 vol., a cura d'Ernst Benz, Karl Christ, Josef Koch i altres, Kohlhammer, Stuttgart, 1956-2006.
PG	J.-P. Migne, <i>Patrologiæ Coursus Completus. Series Græca</i> , Paris, 1857-1866.
PL	J.-P. Migne, <i>Patrologiæ Coursus Completus. Series Latina</i> , Paris, 1844-1855.

INTRODUCCIÓ

*Littera enim occidit
Spiritus autem vivificat.*
Perquè la lletra mata,
però l'Esperit vivifica.
2Co 3,6

TOTES LES GRANS RELIGIONS tenen els seus llibres sagrats. És una característica que totes tenen en comú. Ara bé, no totes les religions conceben de la mateixa manera la «sacralitat» respecte a les seves Escriptures. La concepció cristiana es resumeix en un concepte complex i pletòric de significat: la *inspiració*.¹ En el seu sentit més pregon, aquest mot significa que Déu és l'autor de la Bíblia,² tot i que també podem anomenar autor l'hagiògraf, pel fet d'haver escrit lliurement el llibre sagrat d'acord amb els seus coneixements i la seva manera de ser.³

La Sagrada Escriptura conté, per tant, la Revelació⁴ de Déu a la humanitat —sempre segons la doctrina cristiana—, però la Bíblia com a tal no és *la* Revelació,⁵ ni tampoc no conté la totalitat de la Revelació.⁶

¹ Cf. 2Tm 3,14-16; 2Pe 1,20 i s.; 3,15.

² Cf. Concili de Trento, sess. IV (Denz.-Schön. 783) i Concili Vaticà I, sess. III (Denz.-Schön. 1787).

³ Cf. Concili Vaticà I, *ibidem*, i també Denz.-Schön. 1952, 2294, etc.

⁴ Cf. Concili Vaticà I, sess. III, 2 (Denz.-Schön. 1785-1788).

⁵ Cf. He 1,1 i s.: «però ara, en aquests dies definitius, ens ha parlat a nosaltres en la persona del Fill (*en Yio; in Filio*)» (BCI). Crist en el «seu ésser» és la plena revelació (*apokalypsis*), manifestació (*phanerōsis*) de Déu, i no sols en les seves «paraules» o ensenyaments, ni tan sols en les seves «accions».

⁶ Cf. Jn 16,12-15; 21,25; Mc 9,37-39; etc.

No és la nostra intenció endinsar-nos en aquests problemes —volem recordar-los només per tal de centrar la qüestió que aquí ens interessa—, sinó recular a un problema previ: la relació entre la Bíblia i el cristianisme. ¿En quin sentit el cristianisme és la religió «del Llibre», de la Bíblia? El cristianisme, ¿pot ser conegut i deduït exclusivament a partir de la Bíblia? Al capdavall, ¿què és el cristianisme i què és el que extreu de l'Esriptura?

1 *Què és el cristianisme.* El cristianisme és un simple nom amb un significat ben concret. Aquest significat és el «concepte» de cristianisme. Molts s'aturen aquí i confonen el «cristianisme» amb el «concepte» de cristianisme. És possible que tinguin una idea justa, correcta i fins i tot, fins a cert punt, verdadera del cristianisme, però no deixa de ser un concepte, una idea —o, fins i tot, un ideal—, una essència. No arriben mai a penetrar en el concepte fins a assolir el cor mateix de la cosa, la *res significata* —com assenyala sant Tomàs d'Aquino. Se'ls escapa aquella realitat vital i misteriosa —realitat que sempre és transcendent i que, per tant, és misteriosa— que està sota el concepte mateix. Per a ells, el cristianisme és una doctrina, un credo, entès com un conjunt de formulacions que solen anomenar dogmes i que interpreten com a afirmacions intel·lectuals sobre diversos punts.⁷

No diem pas que el cristianisme no tingui una doctrina, ni neguem tampoc que posseeixi la seva pròpia *Weltanschauung* ('visió del món'). Només volem subratllar que el cristianisme és molt més que això, molt més que un concepte, una essència o una sèrie de fórmules o dogmes.

Si el cristianisme és la veritat —i això és el que pretén ser—, aleshores ha de ser la realitat mateixa, ja que la veritat és molt més que la simple conformitat entre l'intel·lecte i la cosa (*adequatio rei et intellectus*), molt més que la simple exactitud en la nostra manera de copsar la realitat.

⁷ Per exemple: «Déu és jutge», «la carn ressuscitarà», etc.

La veritat no és primàriament una essència, sinó una existència,⁸ i «en última instància» només existeix allà on l'essència és plenament i absolutament existència, és a dir, en Déu.⁹

El missatge cristià ha davallat fins a nosaltres (*synkatabasis*) no tan sols per fer-nos comprendre quelcom més sobre la veritable naturalesa de la realitat, o per ensenyar-nos l'estructura real i definitiva de l'univers, sinó també, i sobretot, per salvar-nos, per ajudar-nos a «esdevenir» allò que realment «arribarem a ser».¹⁰ En altres paraules, el cristianisme o, millor dit, l'*status* cristià és la condició de l'ésser-en-pelegrinatge, la situació real de l'univers itinerant en el seu camí de retorn a Déu (*plērōma*).¹¹ És l'estructura integral dels éssers en trànsit cap a la seva restauració (*apokatastasis*).¹² És el creixement ontic de totes les partícules de l'Ésser —dels membres del Crist místic—¹³ fins a la plena Llum que és el Crist total.¹⁴ És la vida temporal de Crist a la terra, en el més íntim de tots els éssers, en els cors de tots els homes de bona voluntat.¹⁵

2 *La doctrina cristiana.* Atès que l'home és un ésser intel·lectual dotat de consciència i de lliure albir, el cristianisme també té un aspecte intel·lectual —que n'és només una part— amb dues dimensions, una de

⁸ El terme que s'utilitza en sànscrit per significar veritat, *tattva*, expressa, molt millor que el concepte grec d'*alētheia*, el caràcter fonamentalment existencial de la veritat, que no és primàriament un descobriment de la nostra ment, un resultat gnoseològic, una extracció del que estava ocult en les *doxai* ['opinions'] de les coses, sinó allò que realment és. Déu —i només Déu— és la Veritat, perquè ell és *tat tvam asi* ['això ets tu'] (CU VI,8,7), *Jahvè* que, segons l'Èxode, significa 'Jo soc el qui soc', d'acord amb la traducció més tradicional (Ex 3,14).

⁹ Quan Pilat preguntà a Jesús què era la veritat, Crist li va donar la resposta més exacta. Però Pilat, i amb ell molts d'altres, no van entendre la resposta, perquè tampoc no el van entendre a Ell. La seva «persona silenciosa» davant Pilat era la Veritat viva (Jn 18,38): «Jo soc la veritat» (Jn 14,6; cf. 1,17).

¹⁰ El cristianisme o, més precisament, l'Església, és històricament un «esdeveniment»; psicològicament podria considerar-se una «doctrina», però ontològicament és la «revelació» de la verdadera estructura existencial de l'ésser i onticament l'«existència itinerant» i la seva plenitud en Déu en l'altra vida (1Co 15,28).

¹¹ Cf. Jn 1,16; Col 2,9; Ef 1,23; 3,19.

¹² Cf. Ac 3,21 i la seva interpretació en els Pares de l'Església.

¹³ Cf. Ga 3,28.

¹⁴ Cf. Ef 4,13.

¹⁵ Cf. Jn 6,57 i s.; 15,5 i s.

teòrica, el dogma, i una altra de pràctica, la moral. Totes dues juntes constitueixen el que s'anomena «doctrina» cristiana.

Aquesta doctrina és la locució divinhumana, és a dir, l'expressió revelada de la veritat inefable, i es troba en la mateixa «comunitat cristiana» (*ekklēsia*). La doctrina cristiana no és, però, un fred plantejament racional d'alguna veritat, i encara menys la «formulació definitiva» i peculiar de determinats fets. Totes les formulacions fan servir conceptes definits, i tots els conceptes són fruit d'una cultura particular, i només tenen validesa dins l'horitzó particular en què han estat concebuts i utilitzats, justament com la senzilla i fonamental llei matemàtica dels intervals.¹⁶

És innegable, en tot cas, que hi ha una doctrina cristiana. Però és quelcom diferent del desplegament dialèctic i lògic d'un sistema racional que parteix d'un axioma central.¹⁷ És per això que podem afirmar que la doctrina cristiana, tot i que suficient per protegir l'home d'errors substancials, no és ni completa ni acabada, ni tancada,¹⁸ ni molt menys estàtica, petrificada i cristallitzada d'una vegada per totes.

La veritat és sempre la mateixa, i el significat profund dels dogmes cristians —sentit que rau en quelcom que està més enllà dels conceptes i que constitueix la realitat cristiana— és sempre verdader, però el marc conceptual i el sistema intel·lectual en què s'insereixen les diferents parts d'aquesta realitat inefable són tan contingents com les cultures històriques per les quals travessa la humanitat.¹⁹ I es pot afegir que el cristianisme mateix, com Jesús,²⁰ i com cadascun dels cristians,²¹ no és tan sols un pelegrí, un vianant, sinó també un ésser

¹⁶ Això no vol dir que no hi pugui haver conceptes universals que tenen una validesa humana general, però aquest valor perenne difícilment pot postular-se *a priori*.

¹⁷ La doctrina cristiana s'ha desenvolupat de manera purament existencial i històrica d'acord amb les circumstàncies, ara posant l'èmfasi en un punt, ara en un altre, segons la necessitat vital i pastoral de corregir o de prevenir o de reaccionar davant les explicacions o negacions unilaterals del misteri cristià, i sense seguir mai un ordre «lògic i sistemàtic».

¹⁸ No s'escau el mateix amb la Revelació, la plenitud de la qual és Crist mateix, que —sent Déu— és infinit i, per tant, no és tancat ni limitat.

¹⁹ Tota aquesta qüestió té una expressió ben definida en el cristianisme; se'n diu l'«evolució homogenia del dogma».

²⁰ Lc 2,52, etc.

²¹ Ef 4,13.

que esdevé, que creix, fins a arribar a l'Església del cel on Déu serà tot en tots.²²

- 3 *Les fonts de la doctrina cristiana.* ¿D'on prové, doncs, la doctrina cristiana? La comunitat cristiana —és a dir, l'Església—, com a continuació de Crist mateix, és la font definitiva de la doctrina cristiana a la terra.²³ I com que l'Església és la realitat òntica que viu amb una vida pròpia, que creix i es mou per tornar a l'Origen suprem de tot, no pot tenir cap altre criteri de veritat fora de si mateixa.²⁴

És a dir, que la font de la doctrina cristiana és molt lluny de qualsevol interpretació individual o de qualsevol afirmació capritxosa d'una autoritat qualsevulla. És la ment cristiana la que, tot reflexionant sobre la realitat de l'Església, cerca d'expressar en formes conceptuais la seva naturalesa real. La *gnosi* cristiana —en el sentit ortodox de l'era patristica— no està exempta, és clar, d'una certa jerarquia interna. Però el que ens interessa aquí no és tant l'aparició de la *gnosi* cristiana —principis de jerarquia, l'Esperit Sant, l'ortodòxia, etc.— com el material, per dir-ho així, a partir del qual la ment cristiana ha de deduir les seves conseqüències i construir la seva doctrina.²⁵

- 4 *Esriptura i tradició.* La doctrina cristiana és el producte de l'esforç intel·lectual nascut de la fe cristiana, o —si voleu— és l'esforç realitzat per la ment cristiana per formular una *Weltanschauung* pròpia. La font només pot ser la realitat mateixa, considerada a la llum de l'intel·lecte humà integral. Aquesta *gnosi* s'aconsegueix a través de totes les fonts existencials de coneixement.²⁶

La doctrina «específica» i característica del cristianisme es troba en la seva única, i alhora doble, «economia» (*oikonomia*): en l'Esriptura

²² 1Co 15,28.

²³ Cf. Ef 5,1 i s.; Ap 21,9; etc.

²⁴ Cf. Jn 12,12 i s.; Rm 12,5; Ga 3,28; Col 1,24 i 28; Ef 1,23.

²⁵ El «sagrament» de l'Església, pel fet que, en última instància, s'identifica amb el misteri de Crist, és quelcom més que la simple estructura jurídica de l'Església, i en cert sentit —perquè n'és la manifestació última— és la clau per entendre el significat integral del cristianisme.

²⁶ Cf. la mateixa idea a BG IV,34 i també la bella metàfora del MB II,55,1.

i en la Tradició, que no són pas dues fonts independents i separables d'informació, sinó dos aspectes d'una única i mateixa realitat. La primera és la paraula escrita i la segona és la paraula parlada d'un únic i mateix Esperit Sant, que inspira tant l'autor sagrat com el testimoni viu.²⁷ La primera subratlla la dimensió essencial, i la segona, la dimensió existencial, d'una mateixa i única economia de salvació. La primera és la clau d'interpretació de la segona i viceversa, però no a la manera d'un «cercle viciós» racionalista, sinó com un «cercle vital» d'aclariment mutu.²⁸

Atès que existeix la Bíblia com a dada de fet, la Tradició, tot i que gaudeix d'una certa prioritat amb relació a l'Escriptura (*evangelium ante evangelia*), no té cap valor si se la separa de la Bíblia. La Tradició és el desenvolupament vital del Crist vivent —el seu missatge— i alhora la interpretació existencial i l'acompliment de les seves paraules i de les seves accions.²⁹ Però bona part d'aquestes paraules i d'aquestes accions han estat posades per escrit, i «l'Escriptura no es pot anul·lar».³⁰

- 5 *El significat de l'Escriptura.* D'altra banda, la Bíblia sense la Tradició no és la Sagrada Escriptura o l'Escriptura cristiana. En aquest cas, seria un simple llibre, més o menys profund, que cadascú podria interpretar segons el seu temperament i trobar-hi el que volgués, projectant-hi els seus propis «apriorismes».³¹

No ens podem apropar a la Bíblia —com a qualsevol altre llibre sagrat— sense reverència, ni des de fora, ni des d'un punt de vista

²⁷ Cf. Mt 10,19 i s.; Lc 12,12, etc.

²⁸ La relació Escriptura-Tradició no és la d'una revelació «partim in sacris libris et partim in sine scripto traditionibus» [part en els textos sagrats, part en les tradicions orals], sinó «totum in sacra scriptura et iterum in viva traditione» [totalment en l'Escriptura sagrada, i de la mateixa manera en la Tradició viva]. Cf. sobre aquest problema teològic particular, la interessant discussió del Concili Vaticà II.

²⁹ Tradició no significa tot allò que els cristians han fet. No volem dir tampoc que la pràctica dels cristians hagi estat sempre impecable, òptima i, en una paraula, cristiana. Cf. Mt 7,21-23; Lc 13,26-27, etc.

³⁰ Jn 10,35.

³¹ És coneguda la dita anglesa que afirma, efectivament, que «el diable sap com citar les Escriptures per als seus fins». Cf. Mt 6,6; Lc 4,10-11, etc.

purament particular i individualista. Cap llibre, d'altra banda, no pot ser entès sense copsar allò que l'autor ha volgut dir.³² Creure que qualsevol expressió humana pot ser entesa en si mateixa, a banda de tota referència al seu autor, i deslligada de tota relació antropològica —sigui individual o sociològica—, és caure en la forma més extrema de racionalisme.³³

Sens dubte, haig de llegir l'Escriptura tractant de copsar el seu veritable significat i de dur a la pràctica el seu missatge vital. No puc deixar a altres el que és qüestió d'esforç personal. Però només podré aconseguir aquesta realització personal si estic en comunió ontològica amb l'autor, si crec, si llegeixo el Llibre Sagrat respectant plenament la tradició i inserint-m'hi vitalment.³⁴ Aquesta és l'actitud universalment humana³⁵ i cristiana.³⁶

Després d'aquestes observacions, podem resumir ja la relació entre el cristianisme i la Bíblia de la manera següent:

³² I, en aquest cas, l'autor és Déu. Per tant, necessitem l'ajuda de l'Esperit Sant per entendre'n el missatge. Cf. Jn 14,26.

³³ Potser no cal conèixer l'autor i el seu entorn per poder entendre, per exemple, el sentit dels mots «cinc fruits en l'arbre»; però el cas és ben diferent quan l'escriptor parla del *Logos*, l'amor, la pau, la vida, etc. Es pot comunicar algun tipus de comprensió per mitjà de conceptes i de paraules escrites, però només un ésser humà pot comprendre'n un altre, si entenem per comprensió quelcom més que el coneixement de la infraestructura anatòmica i racionalista d'una cosa. Des d'un punt de vista purament filosòfic, es pot demostrar que la comunitat d'ésser és una condició necessària per entendre —un gos només pot entendre un home en allò que tenen en comú i no en el que és específicament humà. Només la fe pot «comprendre» la Bíblia «cristiana».

³⁴ Això no vol dir que jo no pugui tenir les meves opinions personals i les meves idees originals, sinó que aquest meu descobriment personal i aquesta meua opinió personal pertanyen a la tradició i l'enriqueixen.

³⁵ Tota expressió humana —sobretot si es refereix a afers de gran transcendència i que tenen a veure directament amb la persona— és només un mitjà de comunicació per entrar en contacte amb una Alteritat transcendent que només pot ser compresa si estem en sintonia amb la Font —o la Causa— integral i existencial.

³⁶ Aquesta actitud és comuna a catòlics i protestants. Aquests últims creuen tan fermament en la necessitat de llegir i entendre la Bíblia des de dins de la comunió cristiana que consideren que l'Esperit Sant inspira a tot lector de bona fe. El protestant no està sol: l'Esperit Sant bufa dins seu. És un membre viu de la comunitat, és a dir, de la Tradició. El catolicisme no nega aquest fet, però en corregeix els possibles abusos i malentesos, tot completant la idea de comunitat en un sentit veritablement humà i històric, a més de místic, però sempre en unitat amb aquest. Aquí a la terra no hi ha esperits si no estan encarnats.

- I El cristianisme, pel fet que és molt més que una doctrina, no pot estar plenament contingut en cap llibre.
- II Atès que la doctrina cristiana és dinàmica i viva, no pot estar continguda i congelada en les afirmacions de cap llibre.
- III La doctrina cristiana, en ser l'expressió humana de la revelació divina, no pot estar en contradicció amb el principal document inspirat per la Revelació, és a dir, amb la Bíblia.
- IV Atès que la Bíblia és l'expressió escrita d'un missatge vivent, només pot ser plenament i veritablement entesa des de dins de la Tradició viva, on bufa el mateix Esperit diví.³⁷
- V Atès que la Bíblia és el llibre que ofereix una Revelació divina simple i inefable —el misteri de Crist—, el seu Missatge no pot ser comprès a base d'extrapolar o desenvolupar algunes afirmacions aïllades del context, sinó que ha de ser acceptat en la seva integritat.³⁸
- VI Atès que la Bíblia ha estat escrita per ajudar la humanitat en el seu camí cap a la salvació, ha de ser considerada, per damunt del seu caràcter històric, com un llibre espiritual, místic i religiós, i no pas com una obra científica o racionalista de la qual sempre es poden derivar lògicament altres deduccions i altres conseqüències.

El volum III, *Cristianisme*, presentat en dos toms, segueix excepcionalment un cert ordre cronològic en la disposició dels diversos articles i llibres, escrits des del primer període de compromís sacerdotal fins a la plena maduresa de l'autor. Tota una trajectòria que abraça seixanta anys del seu pelegrinatge vital de recerca i conreu de la plenitud humana (1944-2002).

La primera part d'aquest tom està integrada pels textos recollits en *Humanismo y cruz*, escrits en època preconiliar, on l'autor presenta la Creu com a centre del missatge cristià en contraposició i diàleg amb l'humanisme secular del moment. Tot i que el llenguatge està datat, l'autor

³⁷ No cal recordar que «l'Esperit bufa on vol» (Jn 3,8), i que la concepció de l'Església que hem presentat en aquest treball és ontològica, sense cap altre límit (cf. Jn 10,16).

³⁸ La Bíblia no és ni la «Constitució» ni el «Dret canònic», i ni tan sols el codi sagrat de les lleis del cristianisme.

va pensar que pagava la pena d'incloure aquests textos en l'Opera Omnia perquè expressen la forma d'espiritualitat d'aquest període, i continuen sent un testimoni que cal tenir en compte.

La segona part està composta per textos escrits després del Concili Vaticà II, amb un canvi evident de registre, tant pel que fa a l'estil com també al contingut. Des de la fidelitat a la *tradició*, d'una banda, aborda la revitalització que pot significar la saba nova de les Esglésies cristianes de l'Àsia per a l'Església occidental; de l'altra, el repte de la trobada interreligiosa i el canvi radical (*metanoia*) que pot representar per a l'autoconsciència cristiana.